№ 233 Դեկտեմբերի 15 (27) 1881 Դեկտեմբերի 15 (27) № 233

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլի, կէս տարվանը 6 բուբլի։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաբնակներին գիտում են ուղարկի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողի 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Նոր-Նախիջևանից։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Ֆրանսիա։ Նամակ Աւստրիայից։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։ — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Նամակ խմբագրին։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ

Նոյեմբերի 17-ին

Նոյեմբերի 16-ին մեր թատերասիրաց խումբը ներկայացուց պր. Սունդուկեանցի «Պէպօն» Նախիջևանի բարբառով թարգմանած։ Երիտասարդները, օրիորդները և մի մատաղահաս տիկին խաղային հիանալի. թատրոնը և բեմը գեղեցիկ զարդարած էին. հանդիսատեսները լարված մտադրութեամբ նայում էին. թատրոնը լիքն էր. միով բանիւ՝ ամեն բան իր տեղն ու կարգին էր, միայն պակաս էր խաղի ազդեցութիւնը։ Պարոն Սունդուկեանցի «Պէպօն» անհասկանալի մնաց Նախիջևանցիներուն, և պատճառը այն է, որ Թիֆլիսցին նման չէ Նախիջևանցիին. Թիֆլիսի մարդիկ չը կան Նախիջևանի մէջ։ «Պէպօն», որի անձնաւորութեան շուրջը պտուտ է գալիս բոլոր խաղի իմաստը, «Պէպօ», կրկնում եմ, չը կայ Նախիջևանի մէջ. իսկ նա, որ համապատասխան է մեր տեղի դասակարգի այդ անհատին և որին մենք Նախիջևանցիքս անուանում ենք տ ռ ա կ ի լ կամ տ ա ռ ի ա ց ի, մի այնպիսի վատահամբաւած, արհամարհված, անհամակրելի էակ է, որի վրա օրինաւոր Նախիջևանցի կինը չի նայիլ անգամ, ոչ թէ ցանկայ թատրոնի ամենի բեմի վրա տեսնելու։

Հայկական նախապաշարմունքը հրէշալի է։ Բաւական չէ որ Նախիջևանը «Պէպօ» չունի, չունի նա մինչև անգամ նրա մօրը՝ Մարիամին և նրա քրոջ Անուշին. իսկ մեր տեղի Մկրտումը, մեր քաղաքի փոքրկութեան պատճառաւ, պր. Սունդուկեանցի Մկրտումից շատ մանր է, այնպէս որ՝ պր. Սունդուկեանցի Մկրտումը մեր բեմի վրա մի առասպելական հրէշ երևեցաւ, և այդ պատճառաւ հաւատ չընծայուեցաւ նրա կենդանի մարդ լինելուն։ Ժողովրդական բարբառով կարելի է և պէտք է նկարագրվի միայն ժողովրդական տեսարաններ։

Պարոն Խաչամանը թարգմանել էր «Պէպօ» այնպիսի գեղեցիկ տեղական բարբառով, որ ըստ ամենայնի արժանի էր բնագրի բանաստեղծական, խաղացկուն ու հուժկու լեզուին. նոյն գեղեցկահիւս և իմաստալից նախադասութիւնները և խօսքերը, նոյն ժողովրդի սրտի խոլքէն բղխած առածները ու ասացուածները... բայց ինչ շահ, ոչ մարդիկն էին մեր տեղի մարդիկը և ոչ նրանց վարք ու բարքը՝ մեր տեղինը։ Իմ կարծիքով, եթէ «Պէպօ» չը թարգմանվէր, այլ հեղինակի գրած բարբառովն ներկայացուէր՝ ազդեցութիւնը աւելի կը լինէր. վասն զի յայտնի բարբառի հետ միասին մարդս երևակայութեամբ թռչում գնում է այդ բարբառը ի կիր արկանող ժողովրդի մէջ. կարճ՝ լեզուն և ոճը օգնում են կատարեալ դարձնելու անդքի սորագրութեան ազդեցութեանը։

Այնօր ես բոլորովին համոզվեցայ, որ Նախիջևանցոց երկարատև բացակայութիւնը Հայաստանէն բոլորովին օտարացրել է նրանց հայկական ոգիէն. Նախիջևանցին թէև կրօնով ու լեզուով հայ է, բայց նրա ոգին (բայց ոչ հոգին) փոխվել է. այդ ասելով ես չեմ ուզում հասկացնել, որ նա վատացել է, այլ ուզում եմ համոզել որ, որ և է ժողովուրդ անպատուհաս չէ կարող, ինչպէս երբեմն դրա հակառակն էի կարծում, սպասի ու փլաւի տեղ բ օ ռ շ ու կ ա շ ա՞ուտել։ Կրկնում եմ խօսքս՝ «Պէպօ» չը կայ Նախիջևանի մէջ, և ոչ պառաւ Մարիամ, և ոչ կաթոգին Անուշ, բայց շատ կան (լսեցէք, լսեցէք) տիկին Լիզինկաներ, և նոցանից մէկի դերը օրիորդ Սալթիքեանը շատ գեղեցիկ կատարեց։ Այնօր ՝սաստիկ վրդոված դուրս եկայ թատրոնից, և վրդովմանս պատճառը այն էր, որ, ինչպէս քանի մի՝ տող առաջ յիշեցի, մեր Նախիջևանցին ոգով օտարացել է իր հայաստանցի եղբայրներէն, ուրեմն նրանց հետ միասին ամբողջութիւն չէ կազմում։ *)

Բայց մի չափազանց մխիթարական բան նկատեցի։ Պր. Մարկոս Սկիտարեանը այնպէս սիրուն խաղաց Գրիգոր աղայի դերը, որ կարծես թէ առջևդ մի շատախօս, սրատաչուկ ծերուկ ես տեսնում, որին մինչև անգամ միտդ գալիս է թէ՝ մի տեղ տեսել ես։ Այս մի անգին գիւտ է մեզ համար, և ես չնորհաւորում եմ հայկական բեմը այնպիսի դերասանով, որը կենդանի թարգման է դառնում հեղինակի և հանդիսատեսի մէջ։ Ես տեսել եմ Թիֆլիսի հռչակաւոր հայկական բեմը. և ես միանգամայն համաձայն եմ հօրեղբօր որդուս հետ, որ դասում է այն ի շարս եւրոպական երևելի բեմերին. բայց գիտէք ես էլ ձեզ ինչ կասեմ,—պարոն Մարկոս Սկիտարեանը Թիֆլիսի հայկական բեմին ես պատիւ կը բերէր, եթէ բաղդի բերմամբ ինքն իրան ազատ արուեստի նուիրէր։ Բայց ափսոս՝ որ նախապաշարմունքը տիրապետել է մեր բոլոր մարդկային յատկութիւնները. մեր կարծիքով դերասանը իրաւունք չունի ինքն իրան այս կամ այն դասակարգին վերաբերելու, դերասանը մի անորոշ կոչման տէր մարդ է, մի բաղդախնդիր է, մի զրօ է մարդկութեան։ Ո՞ր ժամը կը յօժարի դպրի պաշտօնը թողնել և դերասան դառնալ. միայն Շեքսպիրի ու Մոլիէրի պէս թշուառականներին վիճակված էր այդ ստոր պաշտօնին անձերը նուիրելու։ Դերասան, լարախաղաց, ակնածու, չ ա ռ մ ա ն չ չ ի ք—մի և նոյն բաներն են, այնպէս չէ, պարոն հայեր։ Ապրիք։

Պր. Սունդուկեանցի առաջ բերած անձինք շատ ապերախտ դերեր տուին մեր թատերասէրներուն. բայց այդ ասելով ես չեմ ուզում հասկացնել, որ նրանք իրանց գործը վատ կատարեցին. ամենևին ոչ։

Օր. օր. Սալթիքեանը, Աւաճաեանը, տիկին Խաչամանը, պր. պր. Խաչամանը, Աւաճաեանը, Սկիտարեանը, Խաչատրեանը, Քիստեանը բոլորովին համոզեցին ժողովրդին, որ մենք արդէն ունենք այժ Նախիջևանի մէջ մշտատև հայկական թատրոն ունենալու. եթէ յիշեալ անձանց ձեռք ընկնի մի օրինաւոր ժողովրդական տեղական յօդուած՝ նրանք շատ լաւ պիտի ներկայացնեն։

Էլի մի նկատմունք։ Նախիջևանցին չէ սիրում.... չէ, սխալ ասացի, Նախիջևանցին վախենում է, սարսափում է կատակերգութիւնից ու երգիծաբանութենից. ամեն մի կատակերգի ու երգիծաբանի ճանաչում է նա ինչպէս իր անուան վատահամբաւիչը, ինչպէս իր ոխերիմ թշնամի։ Այդ ինչ է նշանակում, գիտէք։ Այդ կը նշանակէ, որ նա բարոյապէս հիւանդ է. այդ նշանակում է, որ նրա հիւանդութիւնը վտանգաւոր է....

Վիրահատ բժիշկները նկատել են, որ երբ հիւանդը վիրաբուժական գէնքերը տեսնելով սոսկայ, կը նշանակէ նրա հիւանդութիւնը անբուժելի է ու ինքը մնայական չէ. մրճի տակ երկաթը պնդանում է, պողպատ է դառնում, իսկ ապակին փշրվում է։ Իմ կարծիքով Նախիջևանի բեմի վրա չը պիտի ծաղկի կոմէդիան, գոնէ այս մօտ ժամանակներումս. իսկ առանց կոմէդիայի թատրոնը երբէք ժողովրդականութիւն չի ստանայ։

Մտացածին հերոսներ, հերոսուհիներ, սուտ քաջագործութիւններ, չեղած պատմութիւններ, երևակայական առաքինութիւններով զարդարած անձինք, դաշոյն, թոյն, հրացանի պայթիւն, արիւն—ահա մեր Նախիջևանցիի սիրած բաները բեմի վրա.... Նախիջևանցոց այս թուլութիւնը լաւ հասկացել էր պ. Ֆասուլէհանը և առատապէս մեծարում էր նրանց, և այդ իսկ պատճառով իր անմահ յիշատակը թողեց մեր սրտերի մէջ։ Ամենամենայնիւ թատերասիրաց ընկերութիւնը չը պիտի յուսահատվի, այլ ընդհակառակն, ամեն կերպ զոհաբերութիւնների պատրաստ լինելով, առաջ պիտի տանի իր ազնիւ գործը։

*) Մենք համաձայն ենք նամակագրի հետ որ Սունդուկեանցի պիէսները անհասկանալի պէտք է լինեն Նախիջևանցու համար, բայց ինչի Նախիջևանում չեն տալիս մեր բանաստեղծ Ռաֆայէլ Պատկանեանի այն պիէսան, օրինակ, որ, ինչպէս լսեցինք, շատ անաչառ կերպով նկարագրում է կենդանի և մեզ համար ծանօթ անձնաւորութիւնները։

Խմբ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԹՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 10 դեկտեմբերի

Բաղ-Սօղէնէն գրած նամակում («Մշակ» № № 144 և 145) ես խոստացած էի պատուական թերթիդ ընթերցողներին մի անգամ խօսել այն խնդրի մասին, որը այժմ թէ մեր պարբերական գրականութեան և թէ թիւրքաց հայերի քաղաքական կեանքի մէջ օրական հարց է դարձած, այն է՝ Եւրոպայում ունենալ մի օրգան, որի նպատակը լինի պաշտպանել հայոց խնդիրը։

Ափսոսում եմ, որ հանգամանքները չը ներեցին ինձ աւելի վաղ կատարել խոստմունքս, բայց ուրախ եմ, որ այժմ աւելի հաստատ կերպով կարելի է խօսել այդ խնդրի վրա, որովհետև այս միջոցում հաւաքվեցան մի քանի փաստեր, որոնք մեծ ազդեցիներ կը լինեն վերցրած առարկայիս պարզութեան և համոզիչ բարեսիրտ ընթերցողների համար։ Այդ օրգանի անհրաժեշտութիւնը այն աստիճան շօշափելի էր, որ այս ամառ ցանկացողներ եղան մինչև անգամ առաջարկել երևելի հայկարան Դիւլորիէին ձեռնամուխ լինել այդ գործին և, որքան ինձ յայտնի է, վերջինս էլ յայտնել էր իր յօժարութիւնը։ Ես այն ժամանակն իսկ աշխատեցի ցոյց տալ դրա անյարմարութիւնը (վերոյիշեալ նամակի մէջ), բայց անյարմարութիւն ասելով, ես չեմ ուզում ասել, թէ հարկաւոր չէ այդպիսի ձեռնարկութիւն, քաւ լիցի, այդ սրբապղծութիւն կը լինէր իմ կողմից. ես Դիւլորիէի օրգանը միայն թիւրքաց հայերին օգտաւէտ չէի գտնում. ես ցանկութիւն էի յայտնում ձեռք բերել Եւրոպայի գանազան տէրութեանց մէջ ինքնուրոյն լրագիրներ։ Գուցէ այն ժամանակ այս ցանկութիւնը տղայական համարվէր մի քանիներից, բայց այժմ պարզ երևում է, որ դա տղայական չէր, այլ շատ հեշտ իրագործելի. «Journal d'Orient»-ը չը յապաղեց ապացոյց լինել առածիս, այժմ մի ուրիշը՝ աւելի հռչակված և աւելի մեծ նշանակութիւն ունեցող, նոյնպէս ցանկանում է հայոց հարցին զօրաւոր պաշտպան կանգնել։ Սակայն, որպէս զի առածս լոկ խօսքեր չը համարվին ընթերցողի կողմից, ես այստեղ մէջ կը բերեմ մի բարեկամիս նամակը Փարիզէն գրած. նա գրում է. «Այժմ ես գտայ մի լրագիր, որ է La Justice (լաժիւսթիս-արդարութիւն), իմ մի երեսփոխան (deputé) բարեկամիս միջնորդութեամբ. սրա երկու խմբագրաց, Քամիլ Բէլլբանի և Քլէմանսօի հետ ալ տեսնուեցայ. այս վերջինը երեսփոխան է և չը կայ շամպրին մէջ մէկը, որմէ առաւել խորշի Կամբէթա, քան թէ Քլէմանսօ։ Որովհետև Կամբէթա նոր նախարարութեան պետը պիտի լինի (յայտնի է, որ արդէն եղել է), ալ կրնաք երևակայել, թէ այս անձը և նրա լրագիրը մեր կողմ շահելը որչափ օգտակար կրնայ լինել մեզ։ Արդ այս լրագիրը կը խոստանայ. 1) առ այժմ շաբաթը մի և յետոյ երկու յօդուած ընդունել մեզնէ, զորս մենք պիտի խմբագրենք. 2) կը խոստանայ յօդուածները տպելէ զատ՝ համառօտագրել իր քաղաքական տեսութեան մէջ և խմբագրական յօդուածներ ալ նուիրել հարկաւոր խնդրոյն, երբ իր ձեռքը բաւականի դաքիման և ժամանակ կունենայ լաւ մը իմաստասիրելու համար. 3) կը յօժարի մի և նոյն ժամանակ և Կամբէթայի ընտրութիւնէն վերջը interpellation մը ուղղել նախարարութեան 61-րդ յօդուածոյ անդործադիր մնալուն վրա. 4) երբ իրեն article à sensation մը տանք, այդ յօդուածը պարունակող թիւէն 100—150 օրինակ պիտի տայ մեզ, որպէս զի ուղած տեղերնիս ցրունք. 5) իմ մասնաւոր բարեկամս, որ դասատուն (ի Վերսայլ կը հրատարակուի) լրագրի մը խմբագիր ալ է, կը խոստանայ արտատպել այդպիսի յօդուածները. 6) այս ամենուն փոխարէն տասն հազար ֆրանք կը պահանջէ տարին, եռամսեայ և կանխիկ վճարելի»։ Այս տողերը արդէն գրված էին երբ կարդացինք «Մշակի» մէջ, թէ Գլեմանսօն հրաժարվել է իր առաջարկութիւնից և նրա տեղը բռնել է երեսփոխանների ժողովի փոխ-ատենապետ Ֆլօքէն՝ առաջարկելով իր լրագիր Union republicaine-ը. սա պատրաստ է կատարել Գլեմանսօի տուած պրօգրամը գոյն աւելի արժան գնով։ Բացի սրանից մեզ արդէն յայտնի է, որ Լօնդոնումն ևս հաստատվում է գաղղիերէն և անգլիերէն լեզուներով մի լրագիր The Oriental Gasette անունով, որի գլխաւոր նպատակը նոյնպէս պէտք է լինի հայոց խնդիրը։ Թողնելով մէկ կողմ առ այժմ միւսները, փոքր ինչ խօսենք Ֆլօքէի օրգանի և նրա ինչ նշանակութիւն ունենալուն մեզ, հայերս մասին։ Եթէ այսօր Ֆրանսիայի մէջ կան մի քանի անձինք, որոնք այդ տէրութեան թէ ներքին և թէ արտաքին քաղաքականութեան մէջ դեր կը խաղան, դրանցից մէկն էլ անշուշտ Ֆլօքէն է, ազատամիտ կուսակցութեան պարագլուխներից մէկը։ Իսկ Ֆրանսիայի ներկայ կառավարութեան գագաթը աւելի ազատամիտների ուղածին ու պահանջմանցը կը համապատասխանէ, քան թէ միւս կուսակցութեանց, մանաւանդ երբ կառավարութեան գլուխ կանգնած է Գամբէտտա։

Այս երկու անձանց համոզմունքները, կարծիքները և գաղափարները մի է, որովհետև ազատութեան դրօշակը իրանց ձեռքում, իբրև առաջնորդ բռնած ունեն։ Արդ եթէ տեսնեն դրանք և դրանց համախոհները (որոնք այժմ Ֆրանսիայի մեծամասնութիւնն են կազմում), որ կայ մի ազգութիւն, մի ժողովուրդ, ինչպէս մեր արիւնակից տաճկահպատակ հայերը, որը ստրկական լուծի տակ ճզնչված, գետին տապալած՝ ազատութեան հոտն անգամ չէ լսում, մինչ չեն աշխատի այդ մարդկային ազատութեան ախոյեանները նրան օգնութեան ձեռք հասցնել, նրան տոքի կանգնեցնել՝ ծանր լուծը նրա պարանոցից հեռացնելով։ Այստեղ երկու կէտ կայ, որոց համար բացատրութիւն կը պահանջէ ընթերցողը. նախ՝ նրանք ինչպէս պէտք է տեսնեն այդ ժողովրդի ստրկութիւնը և երկրորդ՝ ինչպէս պէտք է օգնութեան ձեռք հասցնեն։ Տեսնելու համար ներկայումս միակ մի ճանապարհ կայ, այն է մամուլը, լրագրութիւնը. սա է մտնում, թափանցում աշխարհիս ամենախոր անկիւնները ու այնտեղից հանում, լոյս աշխարհ դուրս բերում այնպիսի խնդիրներ, որոնք յաւիտեան չը գիտութեան կամ մոռացութեան ապառաժների տակ կը մնային, մինչդեռ այսօր մամուլի չնորհիւ երեսն լինելով, օրական հարց են դառնում և շուտով իրանց որոշ վճիռը ստանում։

Արդեօք իրաւունք չունենք և մենք յուսալ, որ մամուլը այնքան ոյժ ու կարողութիւն կունենայ հայոց հարցն էլ տեսանելի, չշօշափելի անել եւրոպացոց առաջ։ Իսկ երբ նա տեսանելի կը լինի, երբ նա մեծամասնութեան մտածմանց ու խօսակցութեան առարկայ կը դառնայ, հեռաւոր անշուշտ նա մի դարի, մի շարժումն պէտք է ստանայ, չէ կարող միշտ մի և նոյն անշարժ դրութեան մէջ մնալ. ծովի մակերևոյթը հանդարտ է միայն մինչև առաջին քամին, երբ վերջինս վերկացաւ, այն ժամանակ կը տեսնէք, որ բիւրաւոր

Մշտական հայկական թատրոն և թատրոնի նորակառույց չէնք ունենալու ցանկությունը նոր չէ մեր մէջ. քանի քանի անգամ զանազան ծրագիրներ առաջարկվեցան քաղաքի մէջ, մի պատշաճաւոր տեղ, յատկապէս հայերէն ներկայացումների համար չինել թատրոն, և ամեն անգամ պէսպէս տեղական պատճառներից յետաձգվեցաւ դրա կատարումը. բայց բուն հայկական թատրոնի գաղափարը կենդանի է ամեն մի Նախիջևանցիի սրտի մէջ. եթէ այսօր չը լինի՝ վաղը, վաղը չը լինի՝ միւս օր, մի, երկու, երեք տարիէն Նախիջևանը անպատճառ կունենայ իր սեպհական հայկական թատրոնը: Բայց ցանկալի էր, որ Գրիգոր Սալթիքեանի և Մինաս Պալապանեանի պէս մարդոց աշխոյժը ու գործունէությունը ի զուր չը կորչէր մեր քաղաքի համար զանազան մանր մունր բաներով, որոնք, ժամանակի պահանջմանց նայելով, առանց նմանամանջ ջանքի էլ պիտի իրագործվեն: Ուրիշ բան է զուտ հայկական քաղաքի մէջ, ինչպէս որ Նախիջևանն է, հայկական թատրոն կառուցանելը: Թատրոնի պէս չքեղ շէնքի հետ կապակցել իր անունը—կը նշանակէ անմահացնել իր յիշատակը:

Եթէ մի անհատ (Գ. Աղծրունի) կարողացաւ իր սեպհական ուժով թատրոնի շէնքը դուրս բերելու Թիֆլիսում, ինչու տասներկու հազարեայ ժողովուրդ չը պիտի կարողանայ նոյնը անելու Նախիջևանի մէջ,— խելք է մեզ պակաս, թէ ցանկություն, թէ փող. այդ ամենը Աստուծով, կը գտնվի մեր մէջ, միայն թէ ունենայինք մի փոքր բարի կամք:

Ա՛խ ա՛խ ա՛խ, մեր շատ հայրենասէր առաքինությունների հետ միասին ցնդել է մեր մէջէն այդ օրհասական բարի կամքը: Եթէ իմանայի թէ ո՞ր շովայումն է ծախվում «բարի կամքը», հաւատացէք որ ունեցած—չունեցածս կը ծախէի, ու կը գնէի նրան ու լիաձեռն կը բաժանէի իմ համազգիներուս:

Բարի կամքը գործի կատարման կէսն է:

Սիլվիկ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Զիմնից յետոյ սկսեց անձրև դալ Թիֆլիսում, իսկ անձրևից յետոյ քամի վեր կացաւ: Առհասարակ այս ձմեռը եղանակը շատ փոփոխական է:

—

Մեզ խնդրում են տպել հետևեալ տողերը «Հայոց բարեգործական ընկերության կանոնադրության զօրությամբ ընկերության ընդհանուր ժողովները պէտք է տարին երկու անգամ տեղի ունենան, այն է մայիսի 15-ին և դեկտեմբերի 15-ին, բայց որովհետև այդ վերջին օրը կիրակի չէ դալիս, իսկ անդամների մեծ մասը ազատ չէ մի օրերը, լսում ենք որ ընդհանուր ժողովը լինելու է դեկտեմբերի 20-ին, կիրակի օր:»

—

Վատ չէր լինի, եթէ ԹԻՖԼԻՍԻ փոստատան մէջ գտնվեր միշտ մի ներկայացուցիչ մաքսատանից, եթէ ոչ շատ դժուար է փողերը արտասահմանից ստացողների համար ամեն անդամ գնալ մաքսատուն:

—

Մեր աշխատակից պ. Բաֆֆի խնդրում է մեզ յայտնել հետևեալը: «Այն պատուելի պարոնները, որոնք գաւառներում յանձն են առել վաճառելու «Դավիթ-բէկ» վէպը, թող բարեհաճեն իրանց մօտ գտնված փողերը ուղարկել «Մշակի» խմբագրատունը հեղինակի անունով: Նոր ստացված փողերը պէտք է գործ դրվեն յիշեալ վէպի մնացած հատորների տպագրության համար:»

—

Լսում ենք որ հայոց դերասանական խմբի անդամներից երկուսը, որոնք բաւական ծանօթ են բեմական արհեստին, դիտաւորություն ունեն պ. Բաֆֆիի «Խենթը» անունով վէպից կազմել մի դրամա և այդ մասին արդէն ստացել են հեղինակի թույլտվությունը:

—

Այս օրերս հասաւ ԹԻՖԼԻՍ, Պարսկաստանից գալով, պ. Գրիգորովիչ, մի ձեռնածու, որ ամբողջ Եւրոպայում և Ռուսաստանում պտտելուց յետոյ, վերջին ժամանակները ներկայացումներ տուաց Թէհրանում, որտեղ մեծ աջողություն ունեցաւ: Պարոնը դիտաւորություն ունի այս օրերս մի երկու ներկայացումն էլ տալ Թիֆլիսում, Աղծրունու թատրոնում: Այնուհետև նա կուղևորվի դէպի Ռուսաստան:

—

«Кавказъ» լրագրում կարդում ենք: «Մեր հաղորդած լուրը, որ մենք վերցրինք «Московск. Вѣд.» լրագրից, թէ արդէն կայացել է Բարձրագոյն հրաման Կովկասեան փոխարքայությունը վերցնելու և տեղական բոլոր վարչությունները համապատասխան մինիստրություններին ստորադրելու մասին, յայտնվում է, ինչպէս իմացանք ստոյգ աղբիւրներից, ոչ թէ միայն տարաժամ և անճիշդ, բայց և անհամաձայն այն պաշտօնական տեղեկություններին, որոնք յայտնի են Կովկասեան բարձր կառավարությանը:»

—

Ստացանք Թիֆլիսից տիկին Թամար Ադամեանցից 8 բուրլ «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի բաժանորդագին, նոյն լրագրի բաժանորդագին 4 բուրլ պ. Ն. Բարուրովից, Կասավ-Իվանովկի գործարանից և վերջապէս 4 բուրլ պ. Կարապետ Պօպովից, Փոթիից: Առաջվայ փողի հետ կանի 524 բուրլ:

—

Լրագիրները հաղորդում են որ «Вѣстникъ Европы» ամսագրի հետևեալ համարում կը տպվի Տուրգենևի նոր վէպ «Отчаянный» վերնագրով:

—

Վիէննայի «Journal d'Orient» լրագրում կարդում ենք հետևեալը: «Մեզ գրում են Կ. Պոլսից: Կարդացինք Թիֆլիսի «Մշակ» լրագրում որ Փարիզի «Justice» լրագիրը, պ. Կլէմանսօի օրգանը, որ ինքն կարող է մինիստր դառնալ, պատրաստ է պաշտպանել հայոց դատը և Թիֆլիսի լրագիրը յանձն է առնում բաժանորդություն հաւաքել «Justice» լրագրի համար: Խնդրում ենք յայտնել որ մենք մեր յոյսերը դնում ենք Գամբէտտայի մինիստրության վրա և ոչ թէ մարտի 18-ի մարդու մինիստրությանը երազական հանելուն: Մենք յոյս ունենք Գամբետտայի պաշտպանության վրա, մի մարդու, որի հոգին մատչելի է ամենաազնիւ զգացումներին և որի քաղաքականությունը չէ կարող անտես առնել մահմետականների ձեռքում մարտիրոս հայոց ազգի չարչարանքը: Նրան, Գամբէտտային ենք դիմում մեր աղերսով և հաւատացած ենք որ նա չի թողնի հայերին: Բայց մենք չենք կամենում ոչինչ ընդհանուր ունենալ պ. Կլէմանսօի հետ, որին միայն նոր յեղափոխությունը, որ անշուշտ մօտակայ կը լինի Ֆրանսիայի համար կարող է հասցնել մինիստրությանը: Աստուած պահպանէ ֆրանսիական հանրապետությունը և մեզ պ. Կլէմանսօի մինիստրությունից:»

—

«Кавказъ» լրագրի կիրակեայ համարում կիսապաշտօնապէս հաղորդված է, որպէս պատասխան նախընթաց համարի հաղորդության, թէ որովհետև պաշտօնապէս ոչինչ հաղորդված չէր «Միջազգային հեռագրական» ընկերության միջոցով կովկասեան փոխարքայության վերցնելու մասին, այդ պատճառով «Моск. Вѣд.» լրագրի լուրը պէտք համարել տարաժամ, բայց, ուրիշ կողմից, և այն լուրը թէ կովկասեան վարչությունը ունի տեղեկություններ, որոնց իբր թէ անհամաձայն է Մոսկվայի լրագրի տեղեկությունը, նոյնպէս հաստատ հիմք չունի:

—

«Մշակի» բաժանորդները սկսել են վճարել 1880 և 1881 թվի ապառիկները: Մենք կը սպասենք մինչև յունվարի 1-ը առաջիկայ 1882 թվի: Եւ այն ժամանակ ով որ դարձեալ չի վճարի անցեալ ապառիկները, մենք 1882 թվի առաջին համարներում կը հրատարակենք նրանց անունները ու ազգանունները:

Ստացանք Թիֆլիսում հրատարակվող ռուսաց «Гусли» պատկերազարդ, ծաղրական շաբաթաթերթի երկու համարը: Այդ հրատարակության խմբագիրն է պ. Տիսօրժէվսկի, աշխատակիցներից մինը պ. Պալմն է, իսկ պատկերները նկարում է պ. Զէմօդանով:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Դեկտեմբերի 12-ին սենատի նիստից առաջ նախագահ Լէօն Սէ երկար խորհրդակցություն ունէր Գամբետտայի հետ: Հերթական հարցը Տունիսի կրեդիտի քննության շարունակությունն էր: Աջակողմեան կուսակցության անդամ Ֆրենօ առաջարկեց պահանջված կրեդիտից հանել 25,000 ֆրանկ, որպէս զի կառավարությանը կողմնակի պախարակություն յայտնվի: Ճառախօսը պախարակում էր կառավարության քաղաքականությունը Տունիսի հարցի վերաբերությամբ և իր ճառի մէջ տեղը ցուցակցություն յայտնեց, որ մինիստրնախագահը նրա ճառը չէ լսում: „Ես կարող եմ լսել և մի և նոյն ժամանակ ուրիշ բանով պարապել", նկատեց Գամբետտա: Այնուհետև Ֆրենօ յանդիմանեց պատգամաւորների ժողովին, որ նա հաւանություն է տալի ամեն բանի համար պատրաստ այժմեան մինիստրների պահանջներին: Նախագահը կամենում էր քուէարկել Ֆրենօի առաջարկությունը, երբ սենատի անդամ Լօրժերիլ սկսեց պաշտպանել եկեղեցին և պահանջեց, որ մինիստրը նրան պատասխանէ:

Գամբետտա ասաց. „Ես համաձայն եմ Լօրժերիլի կարծիքի հետ, նրա պատճառաբանությունները անհերքելի են": Աջակողմեան կուսակցության անդամ Հաւարդի ցաւում էր որ Գամբետտա մերժում է եկեղեցին: Նա ոչինչ չունի Գամբետտայի դէմ. նա խելացի է, թէպէտ մի փոքր անզգոյշ: Կերդրել պատգամաւորների անունների մի շարք կարդաց, որոնք ասում էին, որ նրանք

կաթիլներ ի միասին ժողովվելով ու ահագին ալիքներ կազմելով՝ դէպի եզերքը կը մղվին: Ցունասատանի, Մոնթէնեգրոյի, Սերբիայի ու Բոլգարիայի հարցերը եթէ այսօր մի յայտնի որոշումն ստացած են, այդ էլ մամուլի շնորհիւն էր, սա մի ճշմարտություն է, որ կարծեմ, ամենքը կը խոստովանեն: Ուրեմն պէտք է աշխատել, պէտք է ջանալ հայոց խնդիրն էլ եւրոպական լրագրության առարկայ շինել, որովհետև այն ժամանակ լուսաւորեալ, քաղաքակրթեալ և ազատություն սիրող եւրոպացին կը տեսնէ, որ կայ մի ընդունակ ու աշխատասէր, բայց գերության խաւարի մէջ խեղդված ազգ և կը շտապէ նորան օգնության ձեռք հասցնելու, նրա ազատությանը պաշտպան կը հանդիսանայ:

Ասում եմ պէտք է աշխատել, պէտք է ջանալ հայոց խնդիրը եւրոպական լրագրության առարկայ շինել, բայց ո՞վ պէտք է աշխատէ:

Ի հարկէ մենք, հայերս. ո՞վ պէտք է մտածէ մեր տառապեալ եղբարց համար, եթէ ոչ մենք. ո՞ւմ սիրտը պէտք է ցաւի ստրուկ հայ եղբայրներիս համար, եթէ ոչ մեր՝ նոցա արիւնակից և մի և նոյն ժամանակ առատօրէն ազատություն վայելող հայերիս: Ուրիշները մեզ առաջարկում են իրանց միջնորդությունը, իրանց ծառայությունը, օգուտ քաղենք դոցանից, բայց չը մոռանանք, որ միջնորդության ու ծառայության համար պէտք է վարձատրություն. և ինչ է այդ վարձատրությունը—10 հազար ֆրանկ կամ չորս հազար բուբլ (գուցէ և աւելի քիչ):

Եթէ հայերիս մէջ կան շատ աղքատներ ու չքաւորներ, փառք Աստուծոյ, հարուստների և ունեցողների թիւն էլ պակաս չէ. մեծ վնաս չէր դիպչի մեր միլիոնատերերին ու մեծատուններին, եթէ այդ դումարը ժողովվէին իրանց մէջ և վճարէին, բայց որքան լսել եմ, ասում են, թէ ուղտին աւելի հեշտ է ասեղի ծակովն անցնել, քան թէ հայ հարուստներին իրանց ազգին օգնելու համար մի բուբլ զոհել: Ուստի ես դիմում եմ թէպէտ և չքաւոր, սակայն զգայուն սիրտ ու ազգային սէր ունեցող հայերին, թող նրանք շտապեն գործին օգնելու, թող նրանք բաժանորդ գրվեն Ֆլոքէի «Union Republicaine» լրագրին պատուական «Մշակիդ» միջնորդությամբ, որը իսկապէս ազգին մշակ դառնալով, չի մերժի և այս բեռն իր վրա վերցնելու: Մենք, հայերս, մեկ վատ սովորություն ունենք, երբ հազարիցը մեկ անգամ բաղդը մեզ կը ժպտայ, մենք սառնությամբ կընդունենք այն և ուշադրություն չենք դարձնի նրա վրա, իսկ երբ այդ ժպիտը կանցնի, կանհետանայ՝ այն ժամանակ երկու ձեռք կանենք ու մի գլուխ ու կը սկսենք անդադարաբար գլուխներս ջարդել. սրա օրինակները շատ են և ամեն ընթերցող անշուշտ գիտէ դանենք, թող այս անգամ անցեալներինը մեզ խրատ լինի և չը հետևենք նրան, որպէս զի դէթ այս անգամ մեր գլուխները ծեծ չուտեն:

Մօտերքս «Մեղու Հայաստանի» լրագրի մէջ (№ 243) մի նամակ կար Փարիզէն տպած Ս. Ռ. ստորագրությամբ: Պարոնը իմ սրտակից բարեկամներից մէկն է, որի ինձ գրած նամակի մի կտորն իսկ ես մէջ բերած եմ այս յօդուածիս սկզբում: Նա դժգոհություն ցոյց կը տայ «Journal d'Orient»-ի դէմ, և մինչև անգամ դայն վնասակար կը համարէ. նոյն կարծիքի է գրեթէ և մեծ. պ. Սպանդարեանը (Մեղու № 247): Թող ներեն ինձ մտերմաբար իմ բարեկամ Ս. Ռ. և պ. Սպանդարեանը, որ ես այստեղ մի հարց առաջարկեմ նոցա. Ինչ է նոցա դժգոհության պատճառը «Journal d'Orient»-ի դէմ և ինչ ստացած կամ ստանալի վնասներ ունենք մենք սրանից: Մթթէ այն, որ այս օրգանը նորածին է և դեռ ևս այժմ կարողություն չէ ունեցել մի զօրաւոր կուսակցության օրգան դառնալ: Բայց մթթէ մենք պէտք է ամեն նորածին բան, ամեն նորածին արարած ճնշենք, հալածենք, խեղդենք մինչև անդամ, որովհետև նա նորածին է: Մթթէ ամեն մի ծնող պէտք խեղդէ, սպանէ իր նորածին մանուկին, որովհետև վերջինս դեռ չէ կարող կոչվել մարդկության անդամ և սրան մի շօշափելի արդիւնք չէ տուած, չը նայելով որ գուցէ դա մարդկության կամարի մէջ մի փայլուն աստղ լինէր: Մթթէ նրա համար է նա վնասակար, որ հայոց փողերն է ուտում, բայց ինչ ենք տուել մենք նրան, մի երկու հազար բուբլի. վերոյիշեալ մեծապատիւ յօդուածագիր պարոնները չատ քաջ ծանօթ են լրագրաց սնոտասականության հետ, թող նրանք իրենց մտքի վրայն, թէ արդեօք երկու հազարով կարելի է մի լրագիր պահել և այն էլ այնպէս, որ մեզ, հայերիս հաճելի լինի. իսկ թէ նա զանգատաւոր է իր նիւթական պակասության համար, մթթէ դա յանցանք է. մեր հայ լրագիրներից որը չէ գանգատաւոր իր նիւթական դրությունից, որն է խունկ ու կնտրուկ ծխում հայերի առատաձեռն օգնության համար: Գուցէ մենք պէտք է դժգոհ լինենք, որովհետև նա, «Journal d'Orient»-ը, մեզ իարել է, խոստացել է միշտ հայերի մասին գրել, իսկ այժմ հայերի վրա ուշադրություն չէ դարձնում. այդ էլ, իմ կարծիքով, արդարացի չէ, շատ քիչ համար կը պատահի, որ հայերի վերաբերմամբ մի բան չը պարունակէ իր մէջ, իսկ թէ այն չէ գրում, ինչ որ մեզ է հարկաւոր, ո՞վ է մեղաւորը, ինչու հայերը ծուլություն են անում, ինչու բան չեն գրում. վերջապէս կարելի է նա մեզ վնասակար է նրանով, որ արգելք է լինում մեզ մի ազգի հռչակված, մի ազգի մեծ նշանակություն ունեցող լրագիր, ինչպէս Union Republicaine, Gazette Oriental և այլն ձեռք բերելու. բայց դա մէկ հիմնաւոր պատճառ չէ, նա իր դրօշակը բարձրացրեց տաճկահայոց դատը պաշտպանելու այն ժամանակ, երբ միւս լրագիրները չէին անդամ երազում հայոց հարցը, արդեօք մեր սուրը պարտաւորությունը չէր պահպանել, քաջալերել և միջոց տալ նրան այդ դրօշակը չուտով չիջացնելու, որպէս զի ուրիշներն էլ նայելով սրա վրա՝ հետևէին նոյն օրինակին: Եւ արդեօք այդպէս էլ չեղաւ. եթէ այսօր մենք սրտի ուրախությամբ տեսնում ենք, որ «Union Republicaine» «Gazette Orientale» կամենում են հանդէս դուրս դալ հայերին պաշտպանելու համար, մթթէ դա «Journal d'Orient»-ի շնորհքը չէ, մթթէ դա բարի նախանձի արդասիքը չէ: Ինչու մոռանանք այն լաւությունը, որ արաւ մեզ Սալլի օրգանը և երախտամոռ լինենք նրան: Ես չեմ պնդում թէ Սալլի օրգանը Ֆլոքէի օրգանից (Union Republicaine) գերազանց է և օգտաւէտ է. վերջինիս նշանակությունը աւելի և աւելի մեծ է և մեզ մնում է ջանալ մեր ազգին բարիքը ցանկացող անձանց նպաստով որ մի առաջ նրան ձեռք բերել, սակայն արդարացի էլ չի լինի բոլորովին երես դարձնել «Journal d'Orient»-ից՝ նրան անօգուտ և ապարդիւն համարելով: Ամենքը գործում են իրանց կարողության ու ոյժի չափ, յարգենք ամեն անհատի ոյժը, կարողությունը և ոչ թէ այսօր մի աւելի ուժեղը տեսնելով, մոռանանք նրան, որ երէկ մեր իրական էր: Մեզ հայերիս մէջ մի վատ սովորություն կայ, որ եթէ ուզում ենք մեկին գովել, բարձրացնել անպատճառ պէտք է նրա նմանին, նրան համապատասխանողին պարսաւենք, ցածրացնենք:

Բժ. Կ. Մելիք-Բէգլարեան